

Sociální a charitativní aktivity českobudějovických biskupů v letech 1785–1883*

Rudolf Svoboda

Období působení prvních čtyř českobudějovických biskupů – Jana Prokopa Schaaffgotsche (1785–1813), Arnošta Konstantina Růžičky (1815–1845), Josefa Ondřeje Lindauera (1846–1850) a Jana Valeriána Jirsíka (1851–1883) – pokrývá prakticky celé první století existence diecéze. Stejně jako okolní svět, také lidé na jihu Čech – a s nimi i katolická církev – nezůstali ušetřeni dynamických proměn týkajících prakticky všech oblastí života společnosti v tehdejší habsburské monarchii. Jak je patrné z již existujících biografii,¹ vyrovnávali se všichni čtyři zmínění biskupové s proměnami a potřebami své doby v běhu času tak, jak nejlépe uměli. Kromě samotného zastávání biskupské funkce, během níž kladli důraz zejména na starost o kněžský seminář a obecně lepší úroveň duchovního života obyvatel diecéze, je poměrně obtížné bez hrubých obsahových zkratk hledat jasnou kontinuitu v jejich činech. Přesto jedním takovým tématem, které je možné vidět jako společné pro všechny čtyři muže, je bezesporu jejich angažmá v sociálně-charitativní a částečně i v sociálně-zdravotní oblasti. Právě tomu se bude věnovat tato studie. Ještě podotýkáme, že se jedná o téma v odborné literatuře zpracované dosud pou-

* Tato studie vychází s laskavým přispěním Grantové agentury České republiky jako dílčí výstup projektu 15-09797S „Jan Valerián Jirsík: život a teologické dílo“.

¹ K životu a především biskupskému působení prvních čtyř českobudějovických biskupů jsou zásadní zejména tyto práce: Rudolf SVOBODA, *Jan Prokop Schaaffgotsche: První biskup českobudějovický*, Brno: L. Marek, 2009; týž, *Johann Prokop Schaaffgotsch: Das Leben eines böhmischen Prälaten in der Zeit des Josephinismus*, Beiträge zur Kirchen- und Kulturgeschichte 25, Frankfurt am Main: Peter Lang, 2015; týž, *Arnošt Konstantin Růžička: Josefínista na českobudějovickém biskupském stolci*, edice Středoevropské dějiny, sv. 4, České Budějovice: Jih, 2011; týž, „Josef Ondřej Lindauer – známý i neznámý třetí biskup českobudějovický,“ *Jihočeský sborník historický* 82 (2013): 153–163; Jaroslav KADLEC, *Jan Valerián Jirsík*, České Budějovice: Setkání, 1993; Rudolf SVOBODA – Soňa KAMENOVÁ – Radka NOVOTNÁ, „The Life and Theological Work of Jan Valerián Jirsík – Actual State of Research Issue,“ *Notitiae historiae ecclesiasticae*, 2013, č. 1, s. 15–19.

ze okrajově – pro jeho lepší poznání musíme vycházet prakticky pouze z dobových pramenů.

1. IDEOVÉ KOŘENY JEJICH PŮSOBNÍ

Pro jednoznačnější myšlenkové uchopení a zhodnocení starosti českobudějovických biskupů o potřebné, považujeme za nutné hned z počátku zdůraznit, že měla jasné ideové základy v tzv. katolickém osvícenství,² které mělo svoje důležité místo zejména v habsburské monarchii za vlády Marie Terezie (1740–1780) a jejích synů Josefa II. (1780–1790) a Leopolda II. (1790–1792), neboť dávalo ducha některým prováděným státním reformám ve vzniklém církevně-politickém systému, pro něž se vžilo označení josefinismus. Pro čelné představitele tohoto systému, mezi které byli počítáni i členové vysoké církevní hierarchie, měl klíčový význam myšlenkový odkaz italského kněze a biblisty Antonia Lodovica Muratoriho,³ jenž stál v čele reformního katolicismu pocházejícího z Apeninského poloostrova. Značnou pozornost vyvolalo především dílo *O pravé zbožnosti* (*Della regolata divozione d’Cristiani*), v němž pojednal o různých formách církevní zbožnosti a snažil se rozlišit, které z nich mají hodnotu pro pravou křesťanskou zbožnost. Došel k názoru, že nejdůležitější je niterná zbožnost, která je rozumově reflektována i emocionálně kladně prožívána a ukazuje se zejména láskou k bližním. Vyslovil se také pro redukci některých projevů úcty ke svatým a k Panně Marii, zvláště těch, které člověka odvádí od opravdové víry v Boha a praktické pomoci potřebným.⁴ Otázky praktické zbožnosti řešil také v knize *O křesťanském milosrdenství* (*Della carità christiana*), kde považuje za křesťanskou lásku k bližnímu každou činnost, která je zaměřena na pomoc potřebným. Milovat Boha a milovat bližní klade na stejnou úroveň. Prá-

² K přesnému uchopení tohoto pojmu v historicko-teologické diskusi viz SVOBODA, Johann Prokop Schaffgotsch, s. 34–36.

³ Je známo, že císařovna Marie Terezie dávala Muratoriho číst svým dětem. Srov. Jaroslav KADLEC, *Přehled českých církevních dějin II*, 2. vyd., Praha: Zvon, 1991, s. 152–153; Erich ZÖLLNER, *Geschichte Österreichs: Von den Anfängen bis zur Gegenwart*, 8. vydání, Wien – München: Verlag für Geschichte und Politik, 1990, s. 316.

⁴ Viz Antonio Lodovico MURATORI, *Die wahre Andacht des Christen untersucht, und von dem weltberühmten Ludewig Anton Muratori, Herzogl. Büchersalvorsteher zu Modena, unter dem Namen Lamindi Pritanii, in Italiänischer Sprache beschrieben, nunmehr aber ins reine Deutsche übersetzt*, Augsбург, 1764, s. 278.

vě láska k bližnímu je znakem člověka, který následuje Krista. Křesťan by měl bližního milovat jako sám sebe, činit druhému, co by chtěl, aby bylo jemu činěno. Mezi činy lásky k bližním řadí i zakládání seminářů, špitálů a domů pro chudé.⁵ V neposlední řadě našlo své nadšené čtenáře dílo *O veřejném blahu* (*Della pubblica felicità*), a to jednak u osvícenských absolutistických vládců, ale i u těch, kterým byla svěřena odpovědnost nad jinými lidmi. Muratori totiž v této knize pojednal o hlavním úkolu vládce, který vidí ve starosti o veřejné blaho. Ve světle tohoto díla je vládce chápán jako člověk, kterému byl samotným Bohem svěřen úkol postarat se o své poddané. Autor dokonce hovoří o „tajemné smlouvě“ (*geheimen Vertrag*) mezi panovníkem a jeho lidem: Za panovníkovu ochranu je lid povinen vladaři sloužit, odvádět daně atp. Podobně je možné postavit na místa panovníka a jeho lidu biskupa a jemu svěřené věřící.⁶

Muratori samozřejmě nebyl jediný v rámci tohoto proudu. Dalšími postavami byli kupř. Vico, Gianone, později Genovesi a Verri. Značný počet duchovních, často budoucích biskupů, se s tímto reformním myšlením seznámil za svých studií na Collegiu Germanicu. Vliv tohoto díla byl patrný v myšlení i konkrétních snahách habsburských panovníků. Zejména Josef II. projevoval silné osobní angažmá při dohlížení na to, aby byly zřizovány domy pro chudé a zlepšována situace v sirotčincích a ve špitálech. Dá se říci, že zasazení starosti o potřebné doprostřed života křesťana je mimo jiné i jedním z rysů josefinistického reformního hnutí.⁷

Církevně-politický systém josefinismu přežil své tvůrce Marii Terezii a Josefa II. a přetrval ve svých základních rysech prakticky až do roku 1848, jinak řečeno v rámci tohoto systému přetrvaly i hlavní myšlenky Muratoriho a jeho následovníků ještě dlouho poté, co skončilo období reformu a nastalo období tzv. restaurace a metternichovského absoluti-

⁵ Viz Antonio Lodovico MURATORI, *Des Hochwürdigten Herrn Ludov. Anton. Muratori gründliche Auslegung des grossen Gebots von der Liebe des Nächsten: Mit theologisch-historisch- und critischen Anmerkungen. In das deutsche übersezt von Petro Obladen, Augsburg, 1761.*

⁶ Viz Antonio Lodovico MURATORI, *Von der Glückseligkeit des gemeinen Wesens, als dem Hauptzweck gut regierender Fürsten: Vormalis in welscher Sprach abgehandelt durch Ludwig Anton Muratori Vorstehern der Bibliothec Sr. Durchleucht des Herzogs v. Modena: anjetzo aber in das Deutsche übersezt von einem Christlichen Eiferer um das gemeine Wesen, München, 1758.* Zde zejména s. 6.

⁷ Srov. Markus LEHNER, *Caritas: Die Soziale Arbeit der Kirche. Eine Theoriegeschichte*, Freiburg im Breisgau: Lambertus, 1997, s. 65–74, 126–137.

smu, kdy se již zdálo, že ideje katolického osvícenství vzaly tváří v tvář proměnám doby definitivně za své. Josefinismus po celou dobu své existence určoval nejen vztahy církve a státu v habsburské monarchii, ale ovlivňoval i praxi církve, respektive její běžné fungování, čímž samozřejmě do jisté míry formoval i lidi – především duchovní, mezi nimi Schaaffgotsche, Růžičku, Lindauera a Jirsíka, kteří v něm prožili buď celý život, či alespoň jeho nemalou část.

2. JAN PROKOP SCHAAFFGOTSCH A ARNOŠT KONSTANTIN RŮŽIČKA

Jan Prokop Schaaffgotsche (nar. 1748, biskupem 1785–1813) měl možnost se s Muratoriho myšlenkami seznámit v čase svých studií ve Vídni. Je známo, že doporučoval četbu jeho děl svým bohoslovcům, na čemž nic nezměnili ani jeho tři nástupci.⁸

Vliv Muratoriho myšlenek je v Schaaffgotschově činnosti patrný především v zasazení péče o potřebné do středu jeho života i aktivit v diecézi. Inspirovat se nechal také v oblasti duchovního vedení, jak je vidět zejména na důrazu kladeném na opravdovou, vroucí zbožnost a působení na srdce i rozum člověka při předávání víry.⁹

O stavu pomoci potřebným v nově založené diecézi (1785), tj. na začátku Schaaffgotschova episkopátu, jsou k dispozici pouze ty údaje, že zde existovalo jediné bratrstvo, a to „Bratrstvo křesťanské lásky k bližnímu“ (Von der christlichen Nächstenliebe), kterému však chybělo papežské schválení. Kromě toho zde bylo 85 chudobinců a pouhé 3 nemocnice.¹⁰ Dá se říci, že situace nebyla nijak zvlášť povzbudivá a na nového biskupa čekal úkol pokusit se tuto situaci zlepšit. Nebylo to však snadné

⁸ Srov. SVOBODA, *Johann Prokop Schaffgotsch*, s. 279–280.

⁹ Viz zejména Schaaffgotschova zpráva z generální vizitace z roku 1811. Österreichisches Staatsarchiv Wien, Haus-, Hof- a Staatsarchiv (dále jen HHSA), Kaiser-Franz-Akten 215, fol. 396–397; SOA Třeboň, Biskupský archiv České Budějovice (dále BA ČB), Zpráva biskupa zemskému guberniu o stavu diecéze, 1811, § 1, sign. II/1/b/7, kart. 10.

¹⁰ Srov. Archivio Segreto Vaticano (dále jen ASV), Archivium Consistorialis (dále jen AC), Acta Congregationis Consistorialis 1785, Pars I, 1785 Budvicens. Erectionis in Episcopatum, fol. 273–297; ASV, AC, Processus Consistorialis – Processus Inquisitionis super statu Ecclesiae Budvicens. Nunc primum auctoritate Apostolica in Cathedralem erigendae, et super qualitatibus Rmi. Dni. Joannis Procopii Comitis de Schaffgotsch Metropolitanae Ecclesiae Olomucen. Canonici ad Episcopatum Budvicens. Dicta auctoritate promovendi 1785, fol. 137–183; Congregazione del Consilio, Relationes Dioecesium

hned z několika důvodů: Českobudějovická diecéze byla velice chudá a sám Schaaffgotsche, ačkoli nosil titul říšského hraběte, neměl prakticky žádný osobní majetek. Na živobytí a podporu dalších aktivit mu musel stačit pouze nepříliš vysoký biskupský plat vyplácený z tzv. náboženského fondu. Navíc řídil diecézi v době, kdy Evropu velmi tvrdě zasáhly války s revoluční a následně napoleonskou Francií, takže realizovat jakékoli významnější stavební či nadační projekty bylo opravdu velmi nelehké. Naštěstí našel spřízněné duše v představitelích svého sídelního města. Zejména purkmistr Franz Daudlebský von Sterneck věnoval vedle školství značnou pozornost chudinské a zdravotní péči. Bez spolupráce biskupa a vedení města by bylo také složité uskutečnit založení a zajistit fungování velkých podniků, jako byly biskupský kněžský seminář a filosofický ústav (1803).¹¹ Město se také po materiální stránce staralo o fungování českobudějovické nemocnice a chudobince, církev zase o jejich duchovní správu, ve které se angažoval osobně biskup – a to především návštěvami a zaopatřováním nemocných či konáním osobní charity.¹² Schaaffgotschovo angažmá pro chudé se ukázalo také v jednom z jeho posledních podniků, který vznikl v roce 1811 právě pod jeho vedením. Nazýval se Diöcesan-Pension-Institut für die Witwen und Waisen der Schullehrer, tj. podpůrný fond pro vdovy a sirotky učitelů triviálních škol.¹³ Ve své závěti pak pamatoval na projekt výstavby nové českobudějovické městské nemocnice, protože stávající neposkytovala dostatečné zázemí pro nemocné ve městě.¹⁴

(fine sec. XVI – 1890 circa), Budvicen., Ceske Budejovice – Budweis (Bohemia), sign. 153, fol. 138–147.

- 11 Srov. Robert SAK – Václav BŮŽEK – Jiří DVOŘÁK – Miroslav NOVOTNÝ, *Dějiny města*, in *Encyklopedie Českých Budějovic* (dále jen EČB), České Budějovice: Statutární město České Budějovice – Nebe, 2. vydání, 2006, s. 92; viz také Rudolf SVOBODA, *Počátky českobudějovické diecéze*, Praha: Vyšehrad, 2014, s. 102–120; Tomáš VEBER, *Dvě století dějin českobudějovického kněžského semináře (1803–1950) aneb Působení českých, rakouských a německých kněží z jihu Čech v Evropě i v zámoří*, České Budějovice: Nakladatelství Růže, 2013, s. 7.
- 12 Srov. SVOBODA, *Johann Prokop Schaffgotsch*, s. 297–303; Rudolf SVOBODA, „Legenda o dobrém pastýři,“ *Verba theologica* 16, č. 1 (2009): 24–29.
- 13 Srov. FRANZ MARDETSCHLÄGER, *Kurz gefasste Geschichte des Bistums und der Diocese Budweis zur Jubiläumsfeier ihres hundertjährigen Bestehens*, Budweis: Franz Mardetschläger, 1885, s. 14; Rudolf SVOBODA, „Seid den Armen Zuflucht und den Kranken Hilfe,“ in *Theorie und Praxis der Karitativen Arbeit, Einführung in die Problematik, Praktische Reflexion und Anwendung*, Edice Scientia 5, ed. Michal Opatrný – Markus Lehner, České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 2010, s. 10–26.
- 14 Srov. Willibald LADENBAUER, *Das Soziale Wirken der katholischen Kirche in der Diocese Budweis (Königreich Böhmen) von Dr. P. Willibald Ladenbauer*, Wien: Commissions-Verlag

O reálném stavu péče o potřebné v diecézi na konci Schaaffgotschova episkopátu se můžeme dozvědět z jeho vlastní zprávy z generální vizitace diecéze provedené v letech 1805–1810,¹⁵ kterou poslal císaři Františkovi v roce 1811. Podle této zprávy v sedmisettisícové diecézi žilo v nemocnicích a v útulcích pro chudé a staré 361 lidí.¹⁶ Biskup věnoval ve své zprávě otázce chudých velkou pozornost: Konstatuje, že na vesnicích neznamena chudoba žádný větší problém, protože místní farní společenství se o své chudé starají. Mnohem složitější situace je ve větších městech. Zvláště kvůli válkám není dostatek finančních prostředků. Schaaffgotsche se domnívá, že nemá smysl zřizovat útulky pro chudé (Armeninstitut) bez toho, že by se zároveň dal zřídit dům, kde by mohli dostat práci (Arbeitshaus). Biskup navrhuje, že alespoň krajská města by se měla postarat o taková zařízení, kde by chudí mohli sprádat vlnu, protože po vlněných oděvech je v současné době velká poptávka. Kritizuje vládní nařízení, podle kterých byly dříve zrušeny špitály pro chudé (Armenspitäler, Armenhäuser), které nyní chudým velmi chybí. Dále si stěžuje, že díky přespříliš častým sbírkám na pohořelé a jinak poškozené z celé monarchie mají místní chudinské instituce méně prostředků. Podle jeho názoru by se měla každá obec postarat o své postižené, samozřejmě s výjimkou velkých pohrom, jako jsou třeba války.¹⁷ Z informací uvedených ve zprávě mimo jiné vyplývá, že na venkově velmi dobře

von Maner & Co., 1899 (= *Das Sociale Wirken der Katholischen Kirche in Oesterreich: Im Auftrage der Leo-Gesellschaft und mit Unterstützung von Mitarbeitern herausgegeben von Prof. Dr. Franz M. Schingler*, IX. Band: *Diöcese Budweis*), s. 257; SVOBODA, Johann Prokop Schaaffgotsch, s. 260–262.

¹⁵ Viz také vizitační protokoly. SOA Třeboň, BA ČB, Generální vizitace far a řeholních ústavů – společně, pokyny a korespondence ve vizitačních záležitostech, informační elaboráty o stavu farností pro účely generální vizitace, seznamy břimovanců, vizitační protokoly, zprávy o stavu diecéze na základě vizitačních zpráv, 1786–1808, sign. VI/11/a, kart. 112; tamtéž, 1811–1812, sign. VI/11/a, kart. 13; srov. také Lenka MARTÍNKOVÁ, *Die Diözese Budweis 1785–1813: Ein Beitrag zu Organisation, Verwaltung, Schriftgut und Geistlichkeit der Diözese in josephinischer Zeit*, Pelhřimov: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2011, s. 71–72.

¹⁶ Srov. Österreichisches Staatsarchiv Wien, HHSA, Kaiser-Franz-Akten 215, fol. 524–571; Kurt Augustin HUBER, „Der Budweiser bischöfliche Visitationsbericht von 1811,“ in *Archiv für Kirchengeschichte von Böhmen-Mähren-Schlesien VII, Festschrift zur zweiten Säkularfeier des Bistums Budweis 1785–1985*, ed. Kurt Augustin Huber, Königstein im Taunus: Institut für Kirchengeschichte von Böhmen-Mähren-Schlesien, 1985, s. 72.

¹⁷ Srov. Österreichisches Staatsarchiv Wien, HHSA, Kaiser-Franz-Akten 215, fol. 406–407; SOA Třeboň, BA ČB, Zpráva biskupa zemskému guberniu o stavu diecéze, 1811, § 9, sign. II/1/b/7, kart. 10.

fungoval systém farních charit, který byl zaveden z nařízení Josefa II. Ovšem jsou zde vidět důsledky zásahů do starého systému špitálů, které byly zrušeny, avšak zároveň s tím ještě nebyl dotvořen veřejný systém péče o zdraví s novými nemocnicemi, ve kterých by pracoval státem schválený personál.¹⁸

Arnošt Konstantin Růžička (nar. 1761, biskupem 1815–1845) ve starosti o potřebné v průběhu svého třicetiletého episkopátu pokračoval v duchu svého předchůdce – ostatně s jeho činností se mohl seznamovat po téměř dvacet let jako jeho generální vikář. Intenzivně podporoval Schaaffgotschem založený podpůrný fond pro vdovy a sirotky učitelů triviálních škol.¹⁹ Ředitelem tohoto fondu se stal Růžičkův blízký spolupracovník František Gabriel.²⁰ Ve spolupráci s vedením jeho sídelního města se mu podařilo uvést v realitu projekt nové českobudějovické nemocnice. Za peníze ze Schaaffgotschova odkazu byl v roce 1826 zakoupen pozemek.²¹ Položení základního kamene 21. května 1827 se konalo za osobní účasti biskupa. Kolaudace dvoupatrové budovy, situované na vnitřním okraji tehdejšího vídeňského předměstí v ústí dnešní ulice Karla IV. na Mlýnskou stoku, se konala 4. října 1829 a poté byla 24. prosince téhož roku – opět za přítomnosti biskupa – slavnostně otevřena. Celkový náklad na stavbu byl 18 918 zlatých. Svým dílem přispěl také sám Růžička, který daroval tisíc zlatých. Zbytek zaplatilo město. Dále

¹⁸ Srov. Zdeňka Stoklásková, „Osvícenství a vznik veřejného zdravotnictví,“ in *Post tenebras spero lucem: Duchovní tvář českého a moravského osvícenství*, ed. Daniela Tinková – Jaroslav Lorman, Praha: Cassablanca – Filosofická fakulta UK, 2009, s. 88–105; ještě podrobněji k tématu Daniela Tinková, *Zákeřná mefitis: Zdravotní policie a veřejná hygiena v pozdně osvícenských Čechách*, Praha: Argo, 2013.

¹⁹ Srov. MARDETSCHLÄGER, *Kurz gefasste Geschichte*, s. 14; LADENBAUER, *Das Soziale Wirken der katholischen Kirche*, s. 170; Svoboda, *Arnošt Konstantin Růžička*, s. 151.

²⁰ Viz Katalog über die sämtlichen Volksschulen und des dabei angestellten Lehrpersonals, in der budweiser Diöcese. Für das Jahr 1835. Eigenthum des budweiser Diözesanpensions-Institutes für Lehrer-Witwen und Weisen. Böhmisches-Budweis. Gedruckt in der M. Zdarssa, seel., Erben Buchdruckerei (= Unter der oberhirtlichen Regierung des hochwürdigsten und hochgeborenen Herrn Ernest Constantin Růžička, Bischofes zu Böhmisches-Budweis, Mitgliedes des vaterländischen Musäums, des Vereines zur Belebung Gewerbefleißes, des Vereines zur Unterstützung des Beschäftigungsanstalt für erwachsene Blinde, und des Vereines zur Emporbringung der Kirchenmusik).

²¹ Nejstarší literární zmínka o tomto projektu viz Ernst Franz Richter, *Kurzgefasste Geschichte der k. befreiten allezeit getreuen Berg- und Kreisstadt Böhmisches-Budweis*, Budweis: F. Zdarssa, 1859, s. 43–44, 47. Vypracováním plánů byl pověřen stavitel Josef Bednařík, který působil v Českých Budějovicích v letech 1818–1851. Kromě stavby nemocnice realizoval i stavby soukromých domů. Srov. Daniel Kovář, *Stavitel*, in *ECB*, s. 536.

je třeba říci, že budova sloužila zároveň i jako chudobinec, nesla název Bürgerliches Armen – Kranken und Arbeitshaus. Její chod řídili zástupci města, lékařů a církve. Přesněji řečeno byl duchovním správcem nemocnice městský děkan.²² Od roku 1834 se Růžička stal přispívajícím členem spolku podporujícího dospělé slepce v Čechách: Versorgungs- und Beschäftigungs- Anstalt für erwachsene Blinde in Böhmen.²³

V diecézi Růžička sledoval při generálních vizitacích situaci farních chudinských institutů, kterým měli faráři věnovat velkou péči.²⁴ Lze říci, že v době Růžičkova episkopátu již téměř každá farnost měla na chod toho svého určený veřejný fond, což ukazovalo veliké sepětí majetku farností s péčí o chudé.²⁵ Snažení druhého českobudějovického biskupa v sociální a charitativní oblasti bylo vidět také v čase, kdy vypukla epidemie cholery. V pastýřském listě z roku 1831 kladl v této souvislosti pomoc potřebným do centra duchovního života věřících.²⁶ Když o rok později tato nemoc postihla celé jižní Čechy a kupříkladu v Českých Budějovicích zemřelo několik set obyvatel a mnoho dětí tak přišlo o své rodiče, pomáhal biskup organizovat sbírky na založení nového sirotčince právě ve svém sídelním městě.²⁷

Růžičkova starost o potřebné je konkrétně vidět i v jeho odkazu, ve kterém kromě městské nemocnice a fondu pro vdovy a sirotky učitelů triviálních škol podpořil relativně vysokými částkami také českobudějovický městský chudobinec a zmíněný projekt na založení sirotčince.

²² Srov. Daniel KOVÁŘ – Diana ŠMAJCOVÁ – Jiří ČERNÝ, *Nemocnice*, in *EČB*, s. 343; Jiří KROPÁČEK – Oldřich MIKULA, *Sociální péče*, in *EČB*, s. 510. Historik Karel Pletzer pro novou instituci používá název Armen Kranken und Korrekationsanstalt. Srov. Karel PLETZER, *Chudobinec*, in *EČB*, s. 184.

²³ Srov. SOA Třeboň, BA ČB, Arnošt Konstantin Růžička, Jmenování přispívajícím členem Spolku pro vydržování zaopatřovacího a zaměstnávacího ústavu pro dospělé slepce v Čechách, 1834, sign. II/2/c/3, kart. 13.

²⁴ Srov. Martina HALÍŘOVÁ, „Role duchovních v chudinské a nalezené péči,“ *Historie – Otázky – Problémy (Od barokní piety k interiorizaci víry? Problémy katolického osvěcenství v českých zemích)*, 2009, č. 2, s. 133–137.

²⁵ Srov. LADENBAUER, *Das Soziale Wirken der katholischen Kirche*, s. 254–255; SVOBODA, *Arnošt Konstantin Růžička*, s. 152.

²⁶ Pastýřský list Arnošta Konstantina Růžičky z prosince 1831. Viz SOA Třeboň, BA ČB, Arnošt Konstantin Růžička, Pastýřský list Arnošta Konstantina Růžičky s udělením církevního dispensu od půstu pro postižené cholerou – tisk, 1831, sign. II/2/b/8, kart. 13.

²⁷ K jeho výstavbě však došlo až za episkopátu jeho nástupce Jirsíka v roce 1854. Srov. Josef GRULICH – Karel PLETZER, *Epidemie*, in *EČB*, s. 124; LADENBAUER, *Das Soziale Wirken der katholischen Kirche*, s. 223; RICHTER, *Kurzgefaßte Geschichte*, s. 44.

Konkrétní částky pak věnoval „známým“ vdovám a chudým, samotní městští chudí měli být poděleni penězi v den jeho pohřbu.²⁸

3. JOSEF ONDŘEJ LINDAUER A JAN VALERIÁN JIRSÍK

Po smrti Růžičky nastoupil na českobudějovický biskupský stolec Josef Ondřej Lindauer (nar. 1784, biskupem 1846–1850). Zatímco hlavním úkolem jeho předchůdců byla spíše stabilizace nové diecéze, která byla spojená zejména se starostí o chod církevní správy a o zajištění dostatečného počtu vzdělaných duchovních, u Lindauera byla pomoc potřebným jednoznačně nejvýraznějším rysem jeho episkopátu. Ostatně v sociálních a charitativních aktivitách vynikl již v době svého kněžského působení v pražské arcidiecézi a českobudějovické diecézi.²⁹

Po svém příchodu do Českých Budějovic v roce 1846 mohl nejen účinně rozvíjet tento svůj osobnostní rys, ale měl více prostředků a pří-

²⁸ Nemocnici a městskému chudobinci odkázal shodně částku tisíc zlatých, na zřízení útulku pro malé děti čtyři sta zlatých a jednotlivým chudým odkázal čtrnáct set zlatých. Viz poslední vůle biskupa Arnošta Konstantina Růžičky z 10. ledna 1844. Srov. SOA Třeboň, BA ČB, Arnošt Konstantin Růžička, Poslední vůle a pozůstalostní řízení, 1831–1848, sign. II/2/a/3, kart. 13. Srov. také LADENBAUER, *Das Soziale Wirken der katholischen Kirche*, s. 257, 298. Podobný odkaz, ačkoli v menším měřítku, udělal Růžičkův dlouholetý spolupracovník Jan Geith, který zřídil nadace pro chudé děti a pro chudé studenty semináře, a to 1. a 21. července 1842. Srov. LADENBAUER, *Das Soziale Wirken der katholischen Kirche*, s. 175 a 214; Jiří ČERNÝ – Diana ŠMAJCLOVÁ, *Dějiny českobudějovické nemocnice, 1. díl, (středověk – 1948)*, České Budějovice: Nemocnice České Budějovice, 2007, s. 18–20; SVOBODA, *Arnošt Konstantin Růžička*, s. 151–153, 182–183.

²⁹ Mezi roky 1824–1827 byl děkanem v Přesticích. Zápis v kronice přeštické fary z 30. června 1827 je jeho vlastním ohlédnutím za třiletým působením, jehož součástí bylo i zdůraznění aktivní péče o chudé. SOA Plzeň, Přestice, Kronika fary, 1805–1863. Od roku 1827 do roku 1835 byl arciděkanem v Plzni. Opět se zde kromě péče o školy věnoval starosti o chudé. Srov. ASV, AC, Processus Consistorialis – Processus Inquisitionis super qualitatibus Rimi. Dni. Josephi Andreae Lindauer S. M. Ecclesiae Pragensi Canonici ad Episcopalem Sedem Budvicensem Nominati et Promovendi nec non super statu ecclesiae Budvicensis. Mense octobri ann Dni 1845. ASV, Archivum Consistorialis, Processus Consistoriales, Budvicen, An. 1845, vol. 248, fol. 73. Když pak v roce 1835 opouštěl Plzeň, aby se ujal kanovnického místa v Praze, nechal vydat drobný spisek od Josefa Vojtěcha Sedláčka, který připomínal vyhoření věže plzeňského chrámu sv. Bartoloměje na počátku února 1835 v důsledku úderu blesku. Výtězek z prodeje byl věnován plzeňským chudým dětem. Viz Josef Vojtěch SEDLÁČEK, *Wěž Plzenská w plamenu, bleskem ztráwená dne 6. února 1835: báseň složená od Wogtěcha Sedláčka a wydaná nákladem Josefa Lindaura ku prospěchu ochrannitely malých djetek w Plzni, Praha, 1835, 7 s.*

ležitostí ke konkrétním činům. V necelých pěti letech jeho biskupského působení je možné sledovat, že postupoval cíleně a promyšleně: Podporoval především osvědčené místní podpůrné instituce, naopak odmítal přispívat na pro něj podezřelé aktivity jednotlivců nebo spolků. Podle našich zjištění přispěl penězi „na slepo“ jen dvakrát, a to při svém vjezdu do města a při intronizaci, kdy bylo zvykem rozdávat peníze potřebným.³⁰ Naopak měl rád systematickou podporu, kterou se snažil zavádět pro celou diecézi: vikářům třiceti vikariátů nařídil, aby vždy v září zasílali spolu s informacemi o stavu školství také zprávy o podpoře chudých žáků, o počtu a podpoře hluchoněmých a slepých a také o nemocnicích.³¹

V některých aktivitách mohl navázat na své předchůdce Jana Prokopa Schaaffgotsche a Arnošta Konstantina Růžičku. Nadále se intenzivně zajímal o farní chudinské instituty, jejichž činnost byla sledována při vizitacích. Také on subvencoval podpůrný fond pro vdovy a sirotky učitelů triviálních škol nebo tzv. deficientní fond pro zestárlé kněze.³² Za Lindauerova episkopátu měl podpůrný fond pro vdovy a sirotky na starosti vždy kustod kapituly – tj. nejprve Josef Leeb a od září 1849 Josef Kautz, který měl od roku 1846 na starosti chudinské věci v diecézi obecně. Na konzistoři jim v tomto pomáhali Prokop Knirsch a Johann Pruner. Deficientní fond měl na starosti Josef Koydl, který na konzistoři řešil i záležitosti penzí a jiných podpor chudých kněží.³³ Z toho všeho

³⁰ Odmítání rozdávat peníze na potkání vedlo k tomu, že získal pověst skrblika, kterou ovšem později bohatě rozptýlil svou podporou velkých sociálních a charitativních podniků v diecézi. Byl také ve srovnání se svými předchůdci velmi prostý člověk. Omezil na minimum počet svých sluhů a dalšího personálu. Podle historika Mardetschlägera také nepořádal hostiny jako jeho předchůdce. Viz MARDETSCHLÄGER, *Kurz gefasste Geschichte*, s. 31–32.

³¹ Viz *Conspectus Relationum, quae singulis mensibus a Vic. For. Officiis ad Reverendissimum Episcopale Consistorium exhibendae sunt. Catalogus Universi Cleri tum Saecularis tum Regularis Episcopalis Dioeceseos Bohemo-Budvicensis* z let 1848–1851.

³² Srov. MARDETSCHLÄGER, *Kurz gefasste Geschichte*, s. 14; LADENBAUER, *Das Soziale Wirken der katholischen Kirche*, s. 170; SVOBODA, *Johann Prokop Schaffgotsch*, s. 227, 260–262; SVOBODA, *Arnošt Konstantin Růžička*, s. 151.

³³ Srov. *Catalogus Universi Cleri tum Saecularis tum Regularis Episcopalis Dioeceseos Bohemo-Budvicensis* z let 1847–1851. Viz také Oldřich ŠEDA, *Českobudějovická biskupská konzistoř, její kancelář a způsob spisové služby do roku 1945*, [s.l.: s.n., 19--], s. 45, pozn. 7. Jedná se o stránkovaný tisk (s. 14–50), nevydaný, uložený je ve Státní vědecké knihovně v Českých Budějovicích. K osobnostem výše zmíněných kněží viz více Jaroslav KADLEC, *Českobudějovická diecéze*, České Budějovice: Sdružení Jana Nepomuka Neumana – Setkání, 1995, s. 51–53; SVOBODA, *Arnošt Konstantin Růžička*, s. 114–115, 130, 147–148, 156–157, 183.

vyplývá, že členové kapituly a konzistoře byli zapojeni do administrativního zajištění starosti o potřebné, která byla vedena opravdu velmi systematicky.

Značnou pozornost věnoval Lindauer českobudějovické městské nemocnici, kterou finančně podporoval již od počátku svého episkopátu. V roce 1849 do ní uvedl Milosrdné sestry sv. Karla Boromejského, což je považováno za jeden z největších počínů jeho episkopátu. S boromejkami měl dlouholetou zkušenost ze svého pražského působení, kde byl jako pražský kanovník přispívajícím členem již zmíněného spolku podporujícího dospělé slepce v Čechách – *Versorgungs- und Beschäftigungs-Anstalt für erwachsene Blinde in Böhmen*. Důležitou souvislostí je, že tento spolek je úzce svázán právě s pražskou činností boromejek ve prospěch slepých lidí již od roku 1837.³⁴ Ostatně i v českobudějovické diecézi byly se sestrami dobré zkušenosti, a to z jejich třeboňského působení pod patronací schwarzenberského rodu od roku 1841. Kromě toho se svým způsobem vracely domů, protože samotné počátky boromejek v Čechách jsou svázány s odchodem čtyř žen z Českých Budějovic do francouzského Nancy, odkud se roku 1837 vrátily již jako řádové sestry. První představená českobudějovických boromejek Karolína, světským jménem Johana, zase byla sestrou filadelfského biskupa, prachatického rodáka a pozdějšího světce Jana Nepomuka Neumanna.³⁵ Podle histori-

³⁴ Srov. Augustin SVOBODA, „Milosrdné Sestry, živé vypočtení Ježíše Krista: Řeč, při slavném činění slibů milosrdných sester ze shromáždění sv. Karla Boromea,“ *Časopis pro katolické duchovenstvo*, 1850, č. 2, s. 133–150. Řeč byla přednesena 15. srpna 1848 v Praze v mateřinci sester. Autor byl doktor teologie a kaplan v Lišově. Autor v článku zmiňuje, že od té doby, co v roce 1837 přišly do z Francie do Čech, založily nejprve mateřský dům na Malé Straně s nemocnicí. Vypočítává pak dalších devět založených institucí – nemocnic či speciálních ústavů věnujících se sirotkům či slepým. Jako poslední z nich zmiňuje nemocnici v Českých Budějovicích: „Konečně v Českých Budějovicích, kdežto ústav jejich šlechetným působením a vlastním velikým nákladem tamního Nejdůstojnějšího biskupa, pana Ondřeje Lindauera a jiných dobrodinců založen jest.“ Tamtéž, s. 150. Dále viz kupř. Miroslav NOVOTNÝ, *Řády a kongregace*, in *EČB*, s. 481.

³⁵ Uvádí se, že od roku 1849 byla představenou sester v chudobinci. Zda měla na starosti od roku 1850 i sestry v nemocnici, se nám zatím nepodařilo zjistit. Srov. Eva PĚSTOVÁ, *Boromejky – aktivity ve 20. století v Praze*, bakalářská práce, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, TF, Katedra církevních dějin, České Budějovice, 2015, s. 9–11. Autorka vycházela z nepublikovaných rukopisů boromejky Sebastiany Veselské *Sestra Karolína, Jan Neuman a 150 let boromejek* z roku 2011; dále také Petra PFEFFROVÁ, *Sociálně-charitativní dílo spjaté s rodným domem J. N. Neumanna*, bakalářská práce, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, TF, Katedra církevních dějin, České Budějovice, 2014, s. 14.

ka Mardetschlägera přišlo za Lindauerova episkopátu do Českých Budějovic 14 sester, z nichž 8 pracovalo v nemocnici a 6 v sirotčinci (Waisenhaus). Nemocnici boromejky převzaly do své správy 9. ledna 1850 a její chod zajišťovaly samostatně do 30. června 1856. Pro začátek jejich působení v nemocnici daroval Lindauer 4 tisíce zlatých.³⁶

O Lindauerovi je také známo, že poměrně velkými částkami pomáhal chodu českobudějovického chudobince, kterému například již při své intronizaci daroval tisíc zlatých. Podobně konal i v jiných místech po diecézi. Známé jsou také případy podpory rodin po zesnulých učitelích – ví se o částce 4 tisíce zlatých, kterou daroval ve druhém roce svého episkopátu. Bylo veřejným tajemstvím, že pomáhal chudým kaplanům, jejichž příjmy nestačily k pokrytí životních nákladů.³⁷

Své celoživotní zaměření na pomoc potřebným potvrdil také ve své závěti. Na dobročinné účely odkázal prakticky veškerý svůj majetek. Závěť sepsal Lindauer relativně krátkou dobu před svou smrtí, a to 15. dubna 1850. Vykonavatele závěti požádal, aby udělali inventář všech jeho věcí, které měly být následně vydraženy a takto získané peníze přidány k celkové sumě jeho odkazu. Univerzálním dědicem ustanovil Lindauer českobudějovickou nemocnici, která byla v péči boromejek. Měla jí připadnout celá částka po vyplacení ostatních částí dědictví a poplatků spojených s jeho pohřbem. Katedrálnímu kostelu odkázal částku tisíc zlatých. Plzeňskému chudinskému fondu odkázal 2 tisíce zlatých s poznámkou, že plzeňský arciděkan ji může rozdělit chudým pod svojí duchovní správou takovým způsobem, jak uzná za vhodné. Svému služebnictvu odkázal za každý rok služby sto zlatých, celkem každému pět set zlatých. Svému jmenovci – českobudějovickému vetešníkovvi Lindauerovi odkázal čtyři sta zlatých s tím, aby ve prospěch chudých provedl s co největším výnosem licitaci věcí z jeho pozůstalosti. Jeho koně, kočár a postroje neměly být prodány, nýbrž hned po jeho smrti poslány jako dar opatovi z Vyššího Brodu. Pražské Alžbětinské nadaci – Elisabethiner-Stifte – odkázal několik cenných papírů.³⁸ Školnímu fondu přenechal symbolické částky 50 zlatých a seminárnímu fondu 10 zlatých, protože – jak sám řekl – již dříve mnoho udělal pro seminární kostel.

³⁶ SROV. ČERNÝ – ŠMAJČLOVÁ, *Dějiny českobudějovické nemocnice*, s. 10, 25; MARDETSCHLÄGER, *Kurz gefasste Geschichte*, s. 33, 157–158.

³⁷ SROV. MARDETSCHLÄGER, *Kurz gefasste Geschichte*, s. 31–32.

³⁸ Odkázal jim „Loos“ z roku 1839 a „ein Mailänder Rentschein“. Viz tamtéž, s. 37.

Podrobné instrukce zanechal i pro svůj pohřeb: Prohlásil, že jeho dědici jsou chudí, a proto by měla stačit na vše kolem pohřbu částka 1200 zlatých. Kromě toho si přál, aby bylo jeho tělo pohřbeno do obyčejného nevyzděného hrobu a budějovickým chudým mělo být v den pohřbu rozdáno 300 zlatých, a to podle uvážení těch, kteří se o ně starají.

Zbývá dodat, že po vypořádání závěti činila částka pro budějovickou nemocnici přibližně 24 tisíc zlatých.³⁹

Sečteme-li sumy peněz věnované v čase jeho biskupského působení na sociální a charitativní aktivity, dojdeme k neuvěřitelnému číslu 45 tisíc zlatých, které je rovné jeho třem ročním biskupským platům. Vzhledem k tomu, že pocházel z velmi chudých poměrů a i v průběhu své před-biskupské kariéry měl možnost šetřit pouze ze svých platů duchovního na úkor své životní úrovně, můžeme i toto brát jako jednoznačný důkaz jeho osobního angažmá pro potřebné.⁴⁰

Jan Valerián Jirsík (nar. 1798, biskupem 1851–1883) se ve své před-biskupské životní fázi velmi podobá svému předchůdci. Ostatně věkový rozdíl mezi nimi nečinil ani celou jednu generaci. Oba byli nejprve frekventanty pražského arcibiskupského semináře, poté působili dlouhá léta v pastoraaci a stali se kanovníky u svatovítské katedrály – nepůsobili zde ovšem společně, protože na Lindauerovo kanovnícké místo, spojené i s úřadem českého kazatele, přišel právě Jirsík.

Podobní si jsou i v aktivitách ve farnostech, kde působili. Jirsík se stejně jako Lindauer věnoval pomoci potřebným: Již na prvním místě svého kněžského působení v Roudnici nad Labem založil chudinský spolek. Byl velmi aktivní zejména v oblasti výuky dětí, věnoval se nezištně také soukromé výuce nemajetných nadaných studentů. Oproti Lindauerovi byl literárně činný a stalo se u něj prakticky zvykem, že výtěžek z prodeje knih věnoval na dobročinné účely, nejčastěji podporoval vdovy po

³⁹ Srov. MARDETSCHLÄGER, *Kurz gefasste Geschichte*, s. 38. Celý text závěti viz SOA Třeboň, BA ČB, kart. 14.

⁴⁰ K této částce můžeme ještě přičíst přibližně 6 tisíc zlatých, které v průběhu svého episkopátu daroval na církevní účely, popřípadě odkázal v závěti lidem či církevním institucím. Celkem je tedy známo, že za svého života a ve své závěti (po vypořádání, tj. peníze byly reálně vyplaceny) daroval částku přibližně 51 tisíc zlatých. Jeho roční biskupský příjem byl 15 tisíc zlatých. Do vypořádání závěti nemohla být zahrnuta výše celého ročního biskupského platu, protože zemřel již v květnu 1850, tj. dá se počítat se sumou 6250 zlatých. Jednoduchým výpočtem můžeme dojít k tomu, že z biskupského platu mu průměrně zbývalo (nebo stačilo) ročně něco přes 3 tisíce zlatých. Navíc podle náznaků v pramenech nemáme k dispozici informace o veškerých – zejména drobných – částkách, které Lindauer potřebným lidem či institucím věnoval.

učitelích. Jak stoupal v církevní hierarchii pražské arcidiecéze, stával se i členem různých charitativních a podpůrných spolků, mezi nimiž byl nejvýznamnější spolek podporující dospělé slepce v Čechách.⁴¹ Vzhledem k výrazné roli péče o potřebné v jeho působení, která byla spojena se snahou o pozvednutí vzdělanosti náboženské i světské, se dá říci, že zejména ve svém raném kněžském období byl téměř vzorovým představitelem pozdě josefinistického duchovního, v jehož činnosti jsou patrné dozvuky idejí katolického osvícenství. Tento fakt je možné ilustrovat také na některých jeho knihách a příspěvcích v *Časopise pro katolické duchovenstvo*.⁴²

Budoucí Jirsíkovo biskupské působení jednoznačně ovlivnily události revolučních let 1848–1849, které způsobily značné proměny společnosti a promítly se také do vztahů církve a státu v habsburské monarchii. Reálně znamenaly konec církevně-politického systému josefinismu. Po měsících náročného vyjednávání, kterého se účastnili osobně nebo skrze své zástupce prakticky všichni biskupové monarchie, nakonec císař František Josef vydal dva patenty datované 18. dubna a 23. dubna 1850, kterými se vztah církve a státu nově nastavil: Bylo zrušeno *placetum regium* a umožněn volný styk s Římem. Pro výuku náboženství na školách museli mít profesori a katecheté kanonickou misi. Na základě těchto patentů pak přišla další rozhodnutí vlády. Velmi brzy směli biskupové upravovat studium a výchovu v seminářích podle svého, zakládat chlapecké semináře, upravovat si bohoslužební pořádek. Farní konkurs se stal církevní záležitostí. O některých důležitých otázkách, např. o manželství, se mělo jednat přímo s Římem.⁴³ Také jmenování biskupů probí-

⁴¹ Srov. KADLEC, Jan Valerián Jirsík, s. 10–16. Dílčí poznatky i k jeho dobročinným aktivitám viz Rudolf Svoboda – Soňa Kamenová, „Pedagogické myšlení českobudějovického biskupa Jana Valeriána Jirsíka v prvních letech jeho episkopátu (1851–1855),“ *Notitiae historiae ecclesiasticae*, 2014, č. 2, s. 87–95; Rudolf Svoboda – Radka Novotná, „Jan Valerián Jirsík a jeho pedagogické dílo „Škola nedělní“: Příspěvek k tradici českého církevního školství,“ in *Církev v dějinách křesťanstva na Slovensku*, ed. Jaroslav Coranič, Prešov: Gréckokatolícka teologická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove, 2014, s. 261–272.

⁴² Srov. Rudolf Svoboda – Radka Novotná, „Jan Valerián Jirsík a jeho příspěvek k dějinám pedagogického myšlení v letech 1826–1843“, in *Dějiny církvi v novověku*, ed. Cyril Hišem, Prešov: M. Vaško, 2014, s. 161–176.

⁴³ Srov. KADLEC, *Přehled českých církevních dějin II*, s. 201–202; Bohumil Zlámal, *Příručka českých církevních dějin VI: Doba probuzenského katolicismu (1848–1918)*, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2009, s. 47–48; Zöllner, *Geschichte Österreichs*, s. 399–401; Karl Voelkel, *Geschichte Österreichs: Kultur – Gesellschaft – Politik*, Graz: Verlag Studia, 2000,

halo tak, že své kandidáty měla předložit na prvním místě místní církevní provincie, nikoli státní úřady, jak tomu bylo v minulosti. Nadále však platilo, že biskupy nakonec nominoval panovník. Právě tímto způsobem se – na rozdíl od Lindauera – stal biskupem Jirsík, který byl doporučen pražským arcibiskupem kardinálem Schwarzenbergem, přičemž jeho doporučení mělo nakonec největší váhu.⁴⁴

Jirsíkovo biskupské působení v letech 1851–1883 spadá již do období po pádu josefinismu, v němž se společnost dynamicky proměňovala – a církev s ní. Přes konkordát uzavřený v roce 1855 upravující vztahy církve a státu na nejvyšší úrovni a dávající církvi rozsáhlé pravomoci v oblasti kultury, výchovy, školství či manželského práva, a i přes to, že se církev měla stát oporou pro neoabsolutistický systém, se zejména po zákonodárném vývoji v šedesátých letech a po vypovězení konkordátu v roce 1870 velmi dramatizovaly diskuse o postavení církve v monarchii a její roli ve veřejné sféře. Těchto diskusí se Jirsík aktivně účastnil. Dá se říci, že ačkoli se vztahy mezi církví a státem po roce 1848 nevyvíjely vždy zrovna idylicky, církev získala oproti předchozímu období v rámci státu nesrovnatelně větší prostor pro své svobodné působení, než tomu bylo v čase josefinismu. V tomto prostoru také existovala mnohem širší paleta příležitostí pro pomoc potřebným, než tomu bylo dříve.

Také církev v jižních Čechách se musela vyrovnávat s reálnými problematikami a potřebami nové doby, z nichž nejpalčivěji byl ze strany církve vnímán ve společnosti stále více se projevující liberalismus, nástup sekularizace, vzestup nacionálních sporů mezi Čechy a Němci i již zmiňované spory se státem o oblasti školství nebo manželského práva.⁴⁵

s. 206–207; Jörg K. HOENSCH, *Geschichte Böhmens: Von der slawischen Landnahme bis zur Gegenwart*, 3. vydání, München: Beck, 1997, s. 347–350; Rudolf LEEB – Maximilian LIEBMAN – Georg SCHEIBELREITER – Peter G. TROPPER, *Geschichte des Christentums in Österreich: Von der Spätantike bis zur Gegenwart*, Wien: Wirtschaftsverlag Ueberreuter, 2003, s. 375–376.

⁴⁴ Viz Kurt Augustin HUBER, „Bischofsernennungen für Budweis 1851–1885,“ in *Archiv für Kirchengeschichte von Böhmen-Mähren-Schlesien VII, Festschrift zur zweiten Säkularfeier des Bistums Budweis 1785–1985*, ed. Kurt Augustin Huber, Königstein im Taunus: Institut für Kirchengeschichte von Böhmen-Mähren-Schlesien, 1985, s. 89–110.

⁴⁵ Rudolf SVOBODA, „Katolické a nekatolické rezonance prvního vatikánského sněmu v jihočeské metropoli,“ *Studia theologica* 12, č. 4 [42] (2010): 51–63; týž, „Reaktion der Nichtkatholiken aus das erste Vatikanische Konzil in Budweis 1869–1870,“ *Theologos: Theological Revue* 15, č. 1 (2013): 63–74; týž, „Anfänge der Tätigkeit von Nichtkatholiken 1868 in Budweis – ein unbekanntes Kapitel in der religiösen Geschichte der südböh-

V této době nových příležitostí i úkolů se Jirsík věnoval péči o potřebné vlastním specifickým způsobem. Jednak realizoval osobní charitu podporou těch, kteří jej prý téměř každodenně prosili o pomoc. Udržoval a při vizitacích kontroloval systém farních charit. Intenzivně se věnoval rozvoji školství a bylo pro něj samozřejmostí, že pomáhal vystudovat chudým mladým lidem buď zcela zadarmo, nebo jen s minimálními příspěvky z jejich strany.⁴⁶

Stejně jako jeho předchůdci i on se zasloužil o významné sociální projekty. Z Růžičkovy doby existoval – zatím jen na papíře – projekt založení českobudějovického sirotčince, k jehož výstavbě došlo za biskupovy podpory v roce 1854.⁴⁷ Dále se zasloužil o zaplnění velké mezery v systému pomoci o potřebné a tou byla starost o skupinu zcela specificky postižených lidí – o hluchoněmé. Podle dobových úředních zpráv bylo v Čechách více než 4 tisíce hluchoněmých, z toho v jeho diecézi více než tisíc. Byl přesvědčený, že je potřeba se o tyto lidi postarat, zejména dětem že je potřeba zajistit vyučování. Proto vyslal schopného kněze, aby se v Praze vyškolil pro práci s těmito dětmi. V roce 1870 se mu podařilo získat pro výuku hluchoněmých dětí budovu bývalého učitelského ústavu v dnešní Riegrově ulici v Českých Budějovicích, kterou slavnostně otevřel 6. listopadu 1871. Českobudějovický ústav hluchoněmých byl pátým zařízením tohoto druhu v českých zemích. Učitelské síly poskytl Školské sestry de Notre Dame z Horažďovic. Péče o hluchoněmé děti byla až do biskupovy smrti jeho srdeční záležitostí, což se projevovalo osobní péčí a častými návštěvami. Jako člověk veskrze praktický se Jirsík postaral i o financování ústavu. Založil Spolek pro vydržování ústavu hluchoněmých (1871–1956). Na chod instituce přispívali také soukromí dárci a různé nadace. Samotný ústav se postupně rozrůstal a byl několikrát reorganizován – zatímco v roce 1871 začínal se 14 dětmi a 3 pedagogy, již v roce 1873 zde bylo umístěno 50 dětí a bylo nutno rozšířit

mischen Region,” in *Genius loci – Medzynarodowe naukowe studia humanistyczne*, Elbląg: Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne, 2011, s. 90–97.

⁴⁶ Obecně o Jirsíkově podpoře studentů viz KADLEC, *Jan Valerián Jirsík*, s. 76. O Jirsíkových prakticky každoročních snahách o navýšení počtu financovaných studentů biskupského kněžského semináře, a také o žádostech o podporu různých projektů spojených s vylepšením jejich životní úrovně viz Österreichisches Staatsarchiv Wien, Allgemeines Verwaltungs-, Finanz- und Hofkammerarchiv, Signatur 55: Priesterseminare (nach Städten) – Budweis, 1849 – 1887, sign. AT-OeStA/AVA Kultus NK Kath Akten 872.2.

⁴⁷ SROV. GRULICH – PLETZER, *Epidemie*, in EČB, s. 124; LADENBAUER, *Das Soziale Wirken der katholischen Kirche*, s. 223; RICHTER, *Kurzgefaßte Geschichte*, s. 44.

stávající budovu. V osmdesátých letech se ročně staral ústav již o více než 80 dětí.⁴⁸

4. NĚKOLIK SLOV ZÁVĚREM

Starost o potřebné byla výrazným rysem kněžského i biskupského působení Jana Prokopa Schaaffgotsche, Arnošta Konstantina Růžičky, Josefa Ondřeje Lindauera a Jana Valeriána Jirsíka. Kromě výrazného osobního angažmá a postupného začleňování starosti o potřebné také do správního systému diecéze, musíme zdůraznit jejich pozitivní roli při realizaci některých sociálních projektů – z nichž největší význam měla starost o nemocné a jinak postižené lidi v jejich sídelním městě České Budějovice.

V jejich životních preferencích takto zaměřených aktivit se odráželo jak dobové prostředí církevně-politického systému josefinismu, tak i duchovní formace, v níž zcela jistě přetrvávaly některé důrazy idejí katolického osvícenství, zejména myšlenek Antonia Lodovica Muratoriho. Přestože na konci episkopátu Josefa Ondřeje Lindauera se systém josefinismu zhroutil, jeho nástupce Jan Valerián Jirsík vykonával svoji biskupskou úlohu v oblasti pomoci potřebným zcela tradičně v duchu svých předchůdců, ačkoli zcela samozřejmě reagoval na nové výzvy, které přišly s proměnami společnosti ve druhé polovině devatenáctého století.

Social and Charity Activities of the Bishops of České Budějovice in 1785–1883

Keywords: Bishops; České Budějovice; Social and Charity Activities; 18th century; 19th century

Abstract: The study deals with the social and charitable activities of the first four bishops of the Diocese of České Budějovice, Jan Prokop Schaaffgotsche (1785–1813), Konstantin Ernst Růžička (1815–1845), Josef Ondřej Lindauer (1846–1850) and Jan Valerián Jirsík (1851–

⁴⁸ SROV. KADLEC, *Jan Valerián Jirsík*, s. 77–78; MIROSLAV NOVOTNÝ, *Ústav hluchoněmých*, in *EČB*, s. 592; MARDETSCHLÄGER, *Kurz gefasste Geschichte*, s. 68–70. Stanovy Spolku k vydržování ústavu pro hluchoněmé v Českých Budějovicích z roku 1871 a výroční zprávy ústavu od roku 1873 jsou dostupné v SOA České Budějovice, sign. C 44.

1883). Caring for those in need was a prominent feature of their priestly and later episcopal careers. The study demonstrates their commitment to the gradual integration of social and charity activities within the diocese administrative system. It mainly emphasizes their positive role in the implementation of certain social project – the largest of which were related to care for ill and disabled people in the bishop's seat of České Budějovice. The study also discusses their life preferences and activities reflecting both the contemporary environment of the religious-political system of Josephinism and the spiritual formation that obviously implemented certain ideas of the Catholic Enlightenment, specifically the ideas of Antonio Ludovico Muratori.

Doc. ThDr. Rudolf Svoboda, Th.D.
Katedra teologických věd
TF JU
Kněžská 8
370 01 České Budějovice
svobodar@tf.jcu.cz